

**ИСЛОМ ФАЛСАФАСИДА ТАСВИРИЙ САЊЪАТ ВА ДИНИЙ
ҚАДРИЯТЛАРНИНГ УЙЎУНЛАШУВИ**

**HARMONIZATION OF FINE ARTS AND RELIGIOUS VALUES IN ISLAMIC
PHILOSOPHY**

Эшанова Гулчехрахон Нумоновна Низомий номидаги
Тошкент давлат педагогика университети доценти,
фалсафа фанлари номзоди eshanova2021@gmail.com

АННОТАЦИЯ

Ислом фалсафасида тасвирий санъатнинг уйғунлашуви ўзига хос санъат минатюра, нақш, китоб санъати, меъморчилик каби турларида тасвирланган. Ислом фалсафасида комил инсоннинг маънавий фазилатлари, ахлоқи, дунёқараши кабилар тасвирланади. Ислом қадриятлари замонавий мусаввирлар ижодида ҳам санъатнинг ижодий давом этиб келаётгани ёритилади. Ислом фалсафасининг инсонпарварлик, гўзаллик, ахлоқ каби қадриятларнинг санъатдаги ифодаси жамиятнинг барқарор ижтимоий маънавий муҳитини ёшлар дунёқарашини шакллантиришдаги фикрлар ёритилган.

КАЛИТ СЎЗЛАР: Ислом фалсафаси, санъат, тасвирий санъат, дин, қадрият, миниатюра, нақш, комил инсон, гўзаллик, ахлоқ, инсонпарварлик, дунёқараш, мусаввир.

ANNOTATION

In the philosophy of Islam, the combination of fine art is described in such types of art as miniatures, patterns, book art, and architecture. Islamic philosophy describes the spiritual qualities, morals, and outlook of a perfect person. It is highlighted that the Islamic values continue to be creative in the works of modern artists. The ideas of the expression of Islamic philosophy values such as humanity, beauty, morality in art, the stable socio-spiritual environment of the society and the formation of the worldview of young people are highlighted.

KEY WORDS: Islamic philosophy, art, visual arts, religion, value, miniature, pattern, perfect man, beauty, morality, humanitarianism, world view, artist.

Санъат бу ижтимоий онг ва инсон фаолиятининг ўзига хос шаклидир. Санъат одамларнинг эстетик дунёқарашини хис туйғуларини гўзаллик рухида тарбиялаш, уларни турли мақсадлари, ҳис туйғулари, манфаатлари ва идеалларини ифодалаб келган. Шунингдек санъатнинг билиш вазифасидан ташқари инсоннинг маҳоратини намоён қилади, ижод қилишга ундайди. Санъат инсонни ҳаёт мазмунини билими, маҳорати ва қобилиятларини намоён этиб боровчи ижодий фаолиятдир. Санъат дунёни гўзаллик қонунлари асосида акс эттиради. Инсонни аввало инсонни, дунёни эстетик англашга, бошқаларга, табиат ва жамиятга ахлоқий ва эстетик идеал нуқтаи назаридан ўз баҳосини беради. Ахлоқий қарашлар инсонпарварлик, эзгулик, яхшилик, санъатда гўзаллик, улуғворлик каби ғоялар инсонда шаклланишига ёрдам беради.

Санъат асарларининг мазмуни бадиий образларда, бадиий тафаккур воситасида ифодаланиб, унинг асосий таъсир кучи инсон маънавий дунёсини шакллантиришга, хис-туйғуларини тарбиялашга қаратилади.

Санъатда диндаги маънавий-ахлоқий қадриятлар бадиий акс эттирилади. Бундай мазмундаги асарлар бадиий ижод ва бадиий идрок тушунчалари воситасида берилади. Санъатнинг бадиий адабиёт, меъморчилик, мусиқа, тасвирий санъат ва бошқа кўринишлари мавжуд. Булар энг қадимги санъат турларидан бўлиб, тасвирий санъатда воқеалар, борлик, табиат текис юзада чизиклар ва ранглар орқали тасвирланади.

Маълумки, фалсафа тарихида инсон тўғрисидаги қарашлар уларнинг эътиқодлари билан узвий боғлиқдир. Тоталитар тузум даврида инсон ақлий салоҳияти, маънавий, ижодий имкониятлари камситилди. Минглаб йиллар давомида шаклланган ва ривожланган бир-бири билан боғланган маънавий ва маданий мерос ижобий ва салбий ғояларга бўлиб юборилди. Айниқса, диннинг хурофот деб талқин этилиши, инсоният маънавиятининг шаклланиши ва ривожланишига мафкуравий салбий таъсир кўрсатди. Айни пайтда, бу омиллар собиқ иттифоқ даврида маънавий инқирознинг сабабларидан бири бўлди.

Бугунги кунда миллий ахлоқ, маънавият каби миллий ва диний қадриятларимизни асраб-авайлаш, аждодларимизнинг бебаҳо меросини

ўрганиш, унинг асосида ёшларни комил инсон этиб тарбиялашда жамиятнинг барқарор ижтимоий-маънавий муҳитини таъминлаш муҳимдир.

Бугунги кунда Ўзбекистонда “ёшларнинг қонун ҳужжатлари мазмун-моҳиятидан хабардорлиги, ҳуқуқий онги ва маданиятини ривожлантириш, уларда соғлом турмуш тарзига риоя этиш, инсон ҳуқуқлари, гендер тенглиги, тинчликпарварлик ва миллатлараро тотувлик, виждон эркинлиги, барча миллат ва элатларнинг тиллари, урф-одатлари ва анъаналарини ҳурмат қилиш каби умуминсоний қадриятлар билан бирга миллий-ахлоқий қадриятларни камол топтириш, ижтимоий-сиёсий ва иқтисодий фаоллик, мустаҳкам фуқаролик позициясини шакллантириш;”¹ масалалари долзарб ҳисобланади.

Бу фикрларда ўзбек халқининг маънавий қадриятларини тиклашга, ўзлигини англашга интилиши, замондошларимиз ижодий изланишларини эътиборга олиш назарда тутилган. Уларнинг ижодий изланишлари, дунёқарашлари эндиликда кенг маконда тасвирланиб, бугунги постмодернизм ва ўзга маданиятларнинг ранг-баранглиги ҳам ўзига тортмоқда. Бугунги санъат инсонпарварлик ва бунёдкорлик йўналиши мазмунини беради. Миллий санъатимиз умуминсоний маданият, санъат даражасига кўтарилмоқда.

Европа мамлакатларида умуминсоний ғоялар намойиш этилиб, миллийлаштиришга интилиш бирмунча эскирмоқда. Ҳозирги маданиятда келажакни миллий мактаблар эмас, рассомнинг ижодий ўзига хослиги белгилайди, деган қарашлар ёйилди. Бугунги кунда Ғарбий Европада модернизм постмодернизм билан бирга яшаб келмоқда. Жумладан, XX аср рассомларининг кубизм, экспрессионизм, абстракционизм, объект, фотоарт, инсталляция каби турли услубий йўналишлари кўзга ташланади.

Ўзбек рассомлари ижодида ҳам “янги тўлқин” юзага келдики, жумладан, Файзулла Аҳмадалиев, Баҳодир Жалолов, Акмал Нур, Жамол Усмонов, Жавлон Умарбеков каби кўпгина рассомларимиз ижодларида замонавий санъатда намойиш этилган санъат асарлари объектлар, картиналар, кинематик хайкаллар, инсталляция композицияси усуллари сифатида намойиш этиб келмоқда.

¹ Ўзбекистон Республикаси олий таълим тизимини 2030 йилгача ривожлантириш концепциясини тасдиқлаш тўғрисида Ўзбекистон Республикаси Президентининг Фармони, 08.10.2019 йилдаги ПФ-5847-сон <https://lex.uz/docs/4545884>

Санъат асарларида бадиий-эстетик образлар ва диний қадриятларни акс эттириш вазифаси шундай намоён бўладики, у инсонларга фақат ғоявий-эстетик таъсир кўрсатиш эмас, шахс ва жамият маънавиятини шакллантиришга хизмат қилиши лозим.

Динда маънавий, ахлоқий, эстетик қадриятлар борки, бу кишиларнинг маънавиятига кучли таъсир этади.

Шундай экан, дунёдаги барча диний маданиятларда бўлгани каби ислом қадриятлари ҳам тасвирий санъат билан интеграциялашув жараёнларини бошидан кечирган. Ҳар бир дин ўз таълимотидаги қадриятларини ёйишда диний маданиятига эга бўлиши лозим эди. Ислом дини шаклланиши ва ривожланиши жараёнида моддий ва маънавий қадриятларини яратган ва бу қадриятлар санъат асарларида авлоддан авлодга маънавий мерос сифатида ўтиб келмоқда.

Ислом маданиятида диний қадриятлар ва тасвирий санъатнинг интеграциялашуви жараёни амалга оширилган. Масалан, ислом динининг мазмунини ифодаловчи миниатюра, нақш, меъморчилик, каллиграфия, деворий расмлар, китоб санъати турлари ислом ғояларини ўзида мужассам этган диний образларда акс эттириб, кишилар дунёқараши, маънавиятига ижобий таъсир кўрсатган. Айни вақтда, диний қадриятлар ва тасвирий санъат интеграцияси ва унинг инсон маънавий камолотининг муҳим омили бўлган.

Ҳозирги замонавий рассомларимиз томонидан ўрта аср миниатюрасини ўзлаштиришда кўпроқ ислом динида тасаввуф таълимотини англаш жараёни кечмоқда. Кўпгина рассомлар томонидан тасаввуф таълимотининг руҳи, дунёқараши, эстетик назарияси, унга хос сюжетлар танланишида миниатюра санъатига замонавий ёндашиш усулини ташкил этмоқда.

Санъат асарларида дунёни ҳис қилишнинг, рамзий маъносидан фойдаланиш орқали унинг замонавий оқимлари ҳам пайдо бўлмоқда. Ислом динида миниатюра санъатининг ривожига бевосита китоб билан боғлиқ бўлиб, у ўзига хос нафис тасвирий санъатдир.

“Миниатюра санъати табиат, дунё гўзаллигини жаннат гўзаллигининг бир кўриниши сифатида тасвирлайди. Унда ҳаётдаги гўзалликларда жаннатнинг рамзий бир ифодасини, гўзаллигини беради, деб ёзади Тилаб Маҳмудов”².

² Қаранг: Маҳмудов Т. Миниатюра фалсафаси // Сино. Эрон Ислом Республикасининг Ўзбекистондаги Элчихонаси хузуридаги маданият ваколатхонасининг нашри. – Тошкент, 2002. – № 8. – Б. 39.

Дунёдаги ҳар бир кўриниш, ходисада яратувчи фалсафаси сезилади. Шарқона диний ахлоқнинг тасвирий санъат билан интеграция жараёни кишиларга катта маънавий озуқа беради. Шунингдек, шарқ кишисининг ахлоқий-маънавий қиёфаси тасвирий санъатда рамзлар орқали берилади. Ҳозирги кундаги Эрон миниатюра санъатининг буюк мусаввири Маҳмуд Фаршчиённинг миниатюраларида илоҳий тасаввурлар, илоҳий гўзаллик инсон гўзаллигида акс этиши сифатида тасвирланган³.

Миниатюра санъатида Аллоҳ рамзи “Нур” тимсолида берилади. Исломи санъати фалсафаси ҳақида шундай дейилади: Жаннатнинг сояси йўқ. Жаннат Аллоҳ нури билан мунаввар. Аллоҳ хуснини фақат жаннатдагина кўриш мумкин. Соя бу – зоҳирий нарсаларга хос, ботиний туйғуларга дахлдор эмас. “Миниатюрада сояни кўрсатиш, абадият нурига кўланка ташлашдай, жаннатмакон жойлар хуснига доғ тушириш тарзида идрок этилган. Ҳақ таоло соясиз, соя солмайди, оламга соябон бўлади. Бундан ташқари, миниатюраларда кишиларнинг орқа ўгириб ўтирган ҳолатлари тасвирланмайди”⁴. Уларнинг диний–фалсафий ғоялари мазмуни асосини ахлоқ ташкил қилади. Унга кўра, бировга орқа ўгириб ўтириш такаббурлик, тарбия кўрмаганликдир. Қуръонда айтилганидек, Аллоҳ Таоло шайтонни кибри учун жаннатдан қувган эди.

Инсон чехрасида Аллоҳ Таоло нури акс этар экан, унга тескари ўтириш Ҳаққа юз ўгириш, яъни гуноҳ саналади. Шунинг учун ҳам ўзимизга хос шарқона ахлоқимизга кўра, ёши улуг кишиларнинг олдидан орқа ўгириб эмас, тисарилиб чиқиб кетиш одат тусини олган, деб ёзади Тилаб Маҳмудов. Худди шу анъана миниатюра санъатида ҳам акс этган.

Борлиқдаги ходисалар, табиат, инсондаги барча гўзалликлар илоҳ нури билан яралган экан, биз уларга, жумладан, инсонга муҳаббат билан қарашимиз лозимлиги ҳақида баён этилади, бу орқали инсон олий қадрият сифатида эъзозланади.

Эрон олими доктор Саййид Фулом Ризо Исломи миниатюра санъатига шундай таъриф беради: “Миниатюра рамзий ва муқаддас санъатдир, зеро, у инсон англашга ожиз бўлган ҳолатлар ва нотаниш нарсаларга ишора қилади. Миниатюра илоҳий санъат бўлиб, ҳаёт ходисаларига, борлиқнинг пайдо

³ Қаранг: Маҳмудов Т. Миниатюра фалсафаси. ”Саҳоват аҳлининг яхшилиги”. “Тонг юлдузи”. Маҳмуд Фаршчиён асари // Сино. Эрон Исломи Республикасининг Ўзбекистондаги Элчихонаси ҳузуридаги маданият ваколатхонасининг нашри. – Тошкент, 2002. – № 8. –Б. 37-39.; ўша манба: Маҳмуд Фаршчиён. Муножот. –Тошкент, 2004. –№ 16. –Б.57.; ўша манба: Маҳмуд Фаршчиён. Нур муждаси. –Тошкент, 2002. (Баҳор. 2-фасл.) –Б. 1.

⁴ Қаранг: Маҳмудов Т. Миниатюра фалсафаси // Сино. Эрон Исломи Республикасининг Ўзбекистондаги Элчихонаси ҳузуридаги маданият ваколатхонасининг нашри. – Тошкент, 2002. – Б. 40.

бўлиши манбалари ва мавжудотларнинг яратувчисига ўз эътиборини каратади. Шу жиҳатдан миниатюра “Исломиий санъатдир”⁵.

Собиқ иттифоқ даврида ишлаб чиқариш санъати оммавий тарғибот воситасига айланиб, унинг мағзида шахсга сиғиниш ғояси ётар эди.

Ғарб христиан дунёқараши таназзулининг ўрнини Ренесанснинг фантазияси, яъни яланғоч фигуралар эгаллай бошлади. Ғарб бадиий ижодкорлари ўз фаолиятларини руҳдан фикрга томон бурдилар. Таназзулнинг давомийлигини кузатиш учун эса галереяларга бориш сабоқ бўлади. Ғарб элитасининг айримлари исломнинг улуғворлиги ва теранлигини англаб етишди, деб ёзади, америкалик олим Тимоти Ж. Уинтер⁶.

Рус инқилоби даврида рус тафаккурида исломни паст даражали дин, деб билишга хавф туғила бошлади. Аммо рус зиёлилари ислом маданиятига ҳурмат билан қарашган. Уларнинг фикрича, Самарқанд, Бухоро меъморчилидаги нақшлар гўзаллиги жаннатга чорлаш маъносини билдирар эди. Ушбу ислом мотивлари таъсирида санъатда кубизм, конструктивизм каби оқимлар пайдо бўла бошлади. Каземир Малевич ўзининг “Қора квадрат” деб номланган буюк асарини “модернизмнинг мутлақ тимсоли” деб атайди. Унингча, модернизм қотиб қолган Ғарб материализми тушкунлигига қарши маънавий оқимдир”⁷. Малевич асарининг асосий мавзуси ҳам оддийлик гўзалдир, ҳиссиётдан кўра, умид ишончлироқдир. Каъба илоҳий гўзалликнинг ўзида жамулжам этгандир. Қора тош тафаккур қилишнинг тимсолидир, инсон ҳақиқат ёзувларда эканлигини ҳис қилишидир. Юрак Каъбанинг улуғворлигини билади, ақл эса тушунмайди, уни бор-йўғи 12 кубометр тош деб ўйлайди. Барибир ислом санъати юксак тафаккурга тўладир, деб ёзади Тимоти Ж. Уинтер⁸.

Бугунги санъатдаги модернизм йўналиши ислом қадриятларини янгича талқин қилиши бугунги шахс маънавий дунёқарашини шакллантиришдаги аҳамияти каттадир.

Қуръони каримдаги: “У – Яратувчи, (йўқдан) Бор қилувчи, (барча нарсага) Сурат (ва шакл) берувчи Аллоҳдир. Унинг гўзал исмлари бордир.

⁵ Доктор Саййид Фуломризо Исломиий (Эрон). Миниатюра санъатига ўзгача назар // Сино. Эрон Ислом Республикаси ҳузуридаги маданият ваколатхонасининг наشري. – Тошкент, 2002. – № 8 (фасл-қиш) – Б. 37

⁶ Қаранг: Тимоти Ж. Уинтер. XXI асрда ислом. Постмодерн дунёда қиблани топиш. – Тошкент: Шарқ, 2005. – Б. 47.

⁷ Тимоти Ж. Уинтер. XXI асрда ислом. Постмодерн дунёда қиблани топиш. – Тошкент: Шарқ, 2005. – Б. 50-51.

⁸ Қаранг: Тимоти Ж. Уинтер. XXI асрда ислом. Постмодерн дунёда қиблани топиш. – Тошкент: Шарқ, 2005. – Б. 51-53.

Осмонлар ва Ердаги (бор) нарса Унга тасбеҳ айтур. У Қудратли ва Ҳикматли (зот)дир”⁹, деган борлиқни яратиш фалсафаси ислом санъатида берилган.

Ҳозирги кунда Ўзбекистонда Акмал Нур диний қадриятлар мавзусига ўзига хос тасвирий йўлда мурожаат этади. Унинг асарлари ғоятда чуқур диний-фалсафий мазмунга эга бўлиб, санъаткорнинг таъсир кучи диний қадриятларнинг тимсолий образини яратганлигидадир. Унинг ислом қадриятларини тасвирлашда динийлик ва дунёвийликни замонавий услубда тасвирлаган кўпгина асарларида¹⁰ ва ҳозирда шахсий кўрғазмасидаги¹¹ асарларида диний қадриятлар мавзуси кўтарилган.

Сўфий шоирлар назаридаги илоҳий мазҳардан (мазҳар-илоҳий жамол акс этган киши), (мазҳар-зухурланиш, инъикос демак) илоҳий манбага қараб борадиган руҳ улар учун энг гўзал руҳдир каби диний қадриятларга мусаввир ўз ижодида модернизм ёндошган яъни реал инсон ҳаёти билан қўшиб юборилган. Ҳаққа етишиш бу машаққат, руҳий покланиш, ишқ орқалидир, мухаббат туйғуси эса Аллоҳ томонидан инсонга берилган қадрият сифатида тасвирлагандек бўлади. Муhabбат тушунчаси юксак ахлоқий категория бўлиб, тасаввуфнинг асосий тушунчаларидан биридир. Аллоҳ гўзал ва у гўзалликни севади дейилади ҳадисларда. Шунингдек, Тасаввуф адабиётида “Илоҳий сифатлар кўпроқ аёл сиймосида зоҳир бўлади”¹² дейилади.

Асарларида тошлар, гуллар, олма, анор, нон, кизлар, дарвеш, хомиладор она, кушлар каби тимсоллардан фойдаланади. Ривоят қилишларича, Аллоҳ Таоло Одам Атога шундай марҳамат қилган: “Сенга аталган барча илтифоту муруватларим заифа бандам бўлмиш Момо Ҳаввода тажассум топғон”¹³.

Мусаввир асарларида ислом дини улуғлаган аёлни юксак қадрият сифатида тасвирлайди, шунингдек, динда қадрият тушунчалари асрларида саховат, меҳр-мухаббат, гўзаллик, нурли, адолат, ҳақиқат, улуғворлик, буюклик, саҳийлик, бағрикенглик, карамли, кечиримли каби маънавий

⁹ Куръони Карим маъноларининг таржима ва тафсири. / Таржима ва тафсир муаллифи: Шайх Абдулазиз Мансур. – Тошкент: Тошкент ислом университети, 2007. – Б. 548.

¹⁰ Қаранг: Акмал Нур. Ранг тасвир. “Ишқ менинг саждагоҳимдир”, “Илоҳий ришталар. 2002. –Б.175.; “Севги фариштаси” 2005. –Б.197.; “Кўнгил фаришталари”. 2006. –Б.231.; “Мажозий сеvgи”. 1999.– Б.234.; “Илоҳият фаришталар”. 2006 –Б.235. Муаллиф Акилова К. –Тошкент: 2008. -318 б.

¹¹ Қаранг: Илова. Акмал Нур. Шахсий кўрғазма. “Илоҳий сеvgи”. 2011, “Жаннатнинг овози”. 2010. “Севгининг овози”. 2010. “Илоҳий нур”. 2010. “Илоҳий ризқ”. 2010. “Диний бағрикенглик”. 2011.

¹² Аннемарие Шиммель. Жонон менинг жонимда.-Тошкент: “Шарқ”, 1999. –Б.97.

¹³ Аннемарие Шиммель. Жонон менинг жонимда. -Тошкент: “Шарқ”, 1999.-Б.29.

тушунчалар мазмунида тасвирланган. Унинг “Диний бағрикенглик” номли асарларида диний бағрикенглик ғояларини илгари суради.

XX аср тасвирий санъатидаги модерн услуби расом билиб бўлмайдиган, ақл бовар қилмайдиган дунёнинг иллюзияларини ифодалайди. Улар тасвирий санъатдаги турли оқимлар – экспрессионизм, сюрреализм, футуризм, кубизм кабилардир. Улар диний илоҳий-мазмун, оламдаги нарсаларнинг мазмунини тимсоллар орқали яратадилар.

Модернизм назарияси жамиятнинг дунё миқёсидаги турли туманлигини, унинг бетакрор хусусиятлари ва белгиларини ўрганади. Жамиятнинг ўзига хос томонларини таҳлил қилганда ижтимоий ҳаётнинг хилма-хил, мураккаб эканини, уни алоҳида назариялар билан ифодалаб бўлмаслигини кўрсатади. Модернизм бу анъанавий жамиятдан ҳозирги жамиятга ўтиш жараёнидир.

Ҳозирги кўпгина санъатшунослар, файласуфлар постмодернизм чегарасида фикр юритадилар. Модернизмда нарсалар, буюмлар қадрияти ортса, анъанавий жамиятда дунёқараш қадрияти биринчи ўринда туради. Постмодернизмда маънавийлик ва моддийлик уйғунлашади¹⁴.

Мусаввир Жамол Усмонов картиналарида ислом анъаналарини кўрамыз. Унинг дунёқарашада, асарларининг мазмунида ал-Ғаззолий, Фаридиддин Аттор, Алишер Навоий, Жалолиддин Румий кабиларнинг қарашлари сезилади. У мусулмон маданиятида Фаридиддин Атторнинг “Мантиқ ут-тайр” (“Қуш тили”) матнлари ва Алишер Навоийнинг шеъриятига ёндошиб асарларида Оллоҳнинг яширин намоён бўлиши, яъни Оллоҳни тасвирда кўрсатмаслик анъанасидан боради. Мусаввир бевосита диний-илоҳий қадриятларни тасвирий санъат орқали уйғунлаштиради, яъни интеграциялаш жараёнини амалга оширади¹⁵. У бевосита тасаввуф ғояларига замонавийлик руҳи киритилган бўлиб, мазмуни чуқур ва кенг мушоҳада берилган, у шарқ фалсафасини пластик образларида яратади. Ҳозирги давр санъатида ижодкорларнинг ўз ижодий “Мен”ини кўрсатиш асосий тамойил бўлиб қолмоқда.

Файзулла Аҳмадалиевнинг “Дарвеш ҳаёти” асари бўз матога бўёқлар

¹⁴ Қаранг: Раҳимов И.А., Ўтамуродов А. Фанларнинг фалсафий масалалари. –Тошкент: Ўзбекистон файласуфлари миллий жамияти, 2005. – Б. 180 – 182.

¹⁵ Қаранг: Усмонов. Ж. Зикри хуфий. 1994 й // Санъат. Ўзбекистон бадиий академияси журнали. – Тошкент, 2000. – № 4. – Б. 27.; ўша манба: “Қушлар”.–Тошкент, 1999. №3. – Б.28.

билан ишланган. Асар дарвеш ҳаётига бағишлангани учун фрагментларда соддаликни кучайтиради. Ундаги шакллар контраст берилади. Бунда дарвеш кўнгли ва ҳаёт контрастлик тарзида таққосланган. Зотан, ҳаёт гўзал ва бу ҳаётда жуда кўп зиддиятлар мавжуд. Мусаввир моддий дунёни ранг-баранг, баҳор, гуллар, мевалар, кушларнинг сайраши, борингки, ҳаёт нафосати, тўфони, қудрати барчаси илоҳий тажалли сифатида тасвирлаган. Аммо моддийликка кўнги кўйиш инсонни нафс домига гирифтор қилади. Бу дунё ўткинчидир. Фақат Унгагина интилиш зарур. Дарвешнинг юзи қоп-қора тасвирланган. Чунки дарвеш ҳаёти зоҳидлик. Асар фонидаги турли нақшлар, шакллар, рангларда ҳаётдаги зиддиятлар фалсафаси бор.

Ҳозирги кунда дин қадриятлари ва санъат интеграцияси жараёнлари янги давр заруриятидан келиб чиқиб, миллий хусусиятлар ўз ифодасини топмоқда. Аслида миллий хусусиятлар акс этган ҳақиқий санъат асарлари умуминсоний маданият ривожига ўз хиссасини қўшади. Чунки миллий қадриятлар умуминсоний қадриятлар даражасига кўтарилади.

Зеро, барча миллатлар учун инсон қадри, унинг ҳақ-ҳуқуқлари умуминсоний мавзулар бўлиб, улар барча миллат ва халқларга тегишли қадриятлардир. Умуминсонийлик мавзуси кенг бўлиб, уларда табиат ҳамда инсон гўзаллиги, инсон қадри, кишини ўйлантирувчи муаммолар, маънавий, ахлоқий ва эстетик қарашлар ўз ифодасини топади. Замонавий асарларда ҳам, энг аввало, диний ахлоқ билан бирга миллий ғоялар, миллат келажаги, миллий ғурур, миллий онг, ўзликни англаш, дунёни ва инсонни билиш масалалари кишини ўйлашга мажбур қилади. Томошабин асар мағзини тўғри англаса, унинг дунёқараши, онги, маънавий дунёси ўсади.

Дин ва санъат қадриятларида илмий тамойилга ҳам амал қилади. Тасвирий санъат асарларида диний дунёқараш ва дунёвийлик бугунги замонавий рассомларимиз ижодида анъанавий тарзда қўлланиб келинмоқда. Масалан, Алишер Навоийнинг “Лисон ут-тайр” номли машҳур достони асосида тасвирий санъат асари яратиш ҳозир кўпгина мусаввирларни қизиқтирмоқда.

Умуман дин ва санъат қадриятлари интеграцияси жараёнларида ўтмиш тарихи узлуксиз ривожланишдан иборат. Инсоният тарихида диний ғояларнинг ривожланиши билан ҳар бир динда унга хос санъат турлари ҳам мавжуд бўлган ва ўша диний мафкуранинг ғоявий воситачиси сифатида фаолият кўрсатган. Зардуштийлик, буддавийлик, ислом динининг ҳам тасвирий санъат билан интеграция жараёнини амалга оширганини тарихий санъат асарлари тасдиқлайди. Шунинг учун

Камолиддин Бехзод кабиларнинг ижодий мероси умуминсоний қадрият сифатида ўрганилади, эъозланади. Бу санъат асарлари бизга ўлмас қадрият бўлиб қолди.

Дин ва санъат қадриятлари интеграцияси универсалдир. Чунки миллий санъатимиз бўлган миниатюра санъати анъаналаридан фойдаланган ҳолда модернизм йўналишида ҳам ижод қилаётган кўплаб ижодкорлар бор. Анъанавий санъатнинг тикланиши бевосита ўзбек маданиятини ривожлантиришда, миллий дунёқараш ҳамда баркамол инсонни шакллантиришда муҳим омил бўлиб хизмат қилади.

Адабиётлар :

1. Ўзбекистон Республикаси олий таълим тизимини 2030 йилгача ривожлантириш концепциясини тасдиқлаш тўғрисида Ўзбекистон Республикаси Президентининг Фармони, 08.10.2019 йилдаги ПФ-5847-сон <https://lex.uz/docs/4545884>
2. Қаранг: Маҳмудов Т. Миниатюра фалсафаси // Сино. Эрон Ислом Республикасининг Ўзбекистондаги Элчихонаси хузуридаги маданият ваколатхонасининг нашри. – Тошкент, 2002. – № 8. – Б. 39.
3. Қаранг: Маҳмудов Т. Миниатюра фалсафаси. ”Саҳоват аҳлининг яхшилиги”. “Тонг юлдузи”. Маҳмуд Фаршчиён асари // Сино. Эрон Ислом Республикасининг Ўзбекистондаги Элчихонаси хузуридаги маданият ваколатхонасининг нашри. – Тошкент, 2002. – № 8. –Б. 37-39.; ўша манба: Маҳмуд Фаршчиён. Муножот. –Тошкент, 2004. – № 16. – Б.57.; ўша манба: Маҳмуд Фаршчиён. Нур муждаси. –Тошкент, 2002. (Баҳор. 2-фасл.) – Б. 1.
4. Қаранг: Маҳмудов Т. Миниатюра фалсафаси // Сино. Эрон Ислом Республикасининг Ўзбекистондаги Элчихонаси хузуридаги маданият ваколатхонасининг нашри. – Тошкент, 2002. – Б. 40.
5. Доктор Саййид Ғуломризо Исломий (Эрон). Миниатюра санъатига ўзгача назар // Сино. Эрон Ислом Республикаси хузуридаги маданият ваколатхонасининг нашри. – Тошкент, 2002. –№ 8 (фасл-қиш) – Б. 37
6. Қаранг: Тимоти Ж. Уинтер. XXI асрда ислом. Постмодерн дунёда қиблани топиш. – Тошкент: Шарқ, 2005. – Б. 47.
7. Тимоти Ж.Уинтер. XXI асрда ислом. Постмодерн дунёда қиблани топиш. – Тошкент: Шарқ, 2005. – Б. 50-51.

8. Қаранг: Тимоти Ж.Уинтер. XXI асрда ислом. Постмодерн дунёда қиблани топиш. – Тошкент: Шарқ, 2005. – Б. 51-53.
9. Қуръони Карим маъноларининг таржима ва тафсири. / Таржима ва тафсир муаллифи: Шайх Абдулазиз Мансур. – Тошкент:Тошкент ислом университети, 2007. – Б. 548.
10. Қаранг: Акмал Нур. Ранг тасвир. “Ишқ менинг саждагоҳимдир”, “Илоҳий ришталар. 2002. –Б.175.; “Севги фариштаси” 2005. –Б.197.; “Кўнгиш фаришталари”. 2006. –Б.231.; “Мажозий севги”. 1999.– Б.234.; “Илоҳият фаришталар”. 2006 –Б.235. Муаллиф Акилова К. –Тошкент: 2008. -318 б.
11. Қаранг: Илова. Акмал Нур. Шахсий кўрғазма. “Илоҳий севги”. 2011, “Жаннатнинг овози”. 2010. “Севгининг овози”. 2010. “Илоҳий нур”. 2010. “Илоҳий ризқ”. 2010. “Диний бағрикенглик”. 2011.
12. Аннемарие Шиммел. Жонон менинг жонимда.-Тошкент: “Шарқ”, 1999. –Б.97.
13. Қаранг: Раҳимов И.А., Ўтамуродов А. Фанларнинг фалсафий масалалари. –Тошкент: Ўзбекистон файласуфлари миллий жамияти , 2005. – Б. 180 – 182.
14. Қаранг: Усмонов. Ж. Зикри хуфий. 1994 й // Санъат. Ўзбекистон бадиий академияси журнали. – Тошкент, 2000. – № 4. – Б.

Research Science and Innovation House